

این بانوی دانشمند هنرمند، هادیهات فارسی و عربی آشنا و حافظ کلام الله بود و شعر می گفت و صاحب دیوان است. از خطوط، جزئیات تعلیق، نسخ و شکسته را خوش می نوشت و بترقیه حال اهل فضل و هنر، می کوشید و جمعی از دانشمندان و شاعران و مشایخ و خوشنویسان، در سایه عنایت او می زیستند و بعضی کتابها و رسالات بنام وی پرداخته اند و میرزا محمد سعید اشرف سازندرانی، در مدیحه او اشعار دارد. صاحب کتاب خیرات^{۳۵۰} حسان و نتایج الافکار آورده اند که از فرط مناعت، در تمام عمر، همسر نگزید و بسال ۱۱۱۲ در گذشت.

۳۵۰ زینب سلطان

دختر مقصود علی خوشنویس است، ولی ترجمه احوالش را ضبط نکرده اند. یک نسخه «دیوان شریف» در کتابخانه مدرسه سپهسالار بخط وی است، که بقلم کتابت خفی خوش، نوشته است و رقم دارد: «کتبها بنت مقصود علی، زینب سلطان».

(رجوع شود به ترجمه احوال مقصود علی).

۳۵۱ زین الدین جامی

از کاتبان گمنام نیمه دوم قرن نهم و نیمه اول قرن دهم بود. و بخط وی دیده ام یک نسخه دیوان حافظ در The Walters Art Gallery شهر بالتیمور آمریکا، که بقلم کتابت متوسط، بشیوه اظهر، نوشته است و رقم و تاریخ دارد: «زین الدین بن رحمن جامی سال ۹۱۸».

زین الدین = محمود

۳۵۲ زین العابدین

ز

زبدۀ آفاق	= عبد الرزاق
زرین قلم	= هدایت الله
زرین قلم	= حسن
زرین قلم	= عبد الحسین خوانساری
زرین قلم	= شاه محمود نیشابوری
زرین قلم	= محمد باقر - حافظ
زرین قلم	= محمد حسین کشمیری
زرین قلم	= محمد مراد کشمیری
زرین قلم	= محمود شیخ کمال الدین
زرین قلم	= هدایت الله
زرین قلم اکبر شاهی	= محمد حسین کشمیری

۳۴۸ زکی دده

از مردم بورسه و شیخ مولوی خانه اسکدار و کتابدار کتابخانه کامل پاشا بود. کتابهای خوش بسیار کرده و بقول میرزا حبیب، بسال ۱۲۹۷ در گذشته است. بخط وی دیده ام، لوحه سنگ قبر مصطفی غالب، داماد رفعت پاشا، که در قبرستان مجاور بقعه امیر سلطان در بورسه، برپاست و بقلم یک دانگ کتیبه خوش نوشته است و تاریخ و رقم دارد: «سنه ۱۲۹۶، نهقه زکی دده».

۳۴۹ زیب النساء بیگم

دختر عالم گیر پادشاه هندوستان، ازدل رس بانو، دختر شاهنواز خان صفوی،

بسال ۱۰۴۸ متولد شد.

خوشنویس گمنام قرن یازدهم و قطعه ای بخط وی در کتابخانه سلطنتی است،
بقلم سه دانگ خوش، بارقم: «کتبه فقیر زین العابدین».

۳۵۳) زین العابدین

هفت قلمی گوید که مردی خلیق و شیرین زبان و ملازم حضور اکبر پادشاه
ثانی (۱۲۰۳-۱۲۲۱) هندوستان بود. در خط نستعلیق، شاگرد اعزالدین بود
و در طغرانویسی مهارت داشت. بسال ۱۲۲۸ در دلهی درگذشت.

۳۵۴) زین العابدین آبشوری

در جامع مفیدی است که در نوشتن خط نستعلیق مرتبه عالی یافت و با وجود
حسن خط، بانواع کمالات و فضایل و تقوی آراسته بود. شعری گفت و دیوانش
متداول است. در تعلیم خط مهارت داشت و آداب تعلیم را بشاگردان در لباس نظم
ادا می کرد. در او خرد دولت شاه صفی صفوی (۱۰۳۸-۱۰۵۲) بدرود زندگی گفت.

۳۵۵) زین العابدین شیرازی

فرزند محمد جعفر شیبانی از اولاد محمد حسین خان شیبانی کاشانی (جد ابونصر
فتح الله خان شیبانی) است که مدت ها در استرآباد با ترکمنها محاربه کرد و در دولت
قاجاریه معزز می زیست. خود میرزا زین العابدین در شیراز سمت استیفا و پیشکاری
حسینعلی میرزا فرمانفرما را داشت و بقول رضاقلیخان هدایت، در نستعلیق ثانی میرعماد
و در اخلاق بی مانند بود.

سپهر تاریخ وفات ویرا سال ۱۲۹۰ ضبط کرده، که درست نیست و هنگام
تالیف مجمع الفحشاء (سال ۱۲۸۸) در گذشته بوده است.

از خطوط وی دیده ام:

یک نسخه کلیات سعدی، بقلم کتابت متوسط، با تاریخ ورقم: «تمت
الکتاب... فی تاریخ یوم الخمیس نهم شهر ربیع الاولی سنه ۱۲۴۲ اثنین و اربعین و
الف من الهجرة، بیدالحقیر زین العابدین ابن حاج محمد جعفر شیرازی...» در
کتابخانه سلطنتی، تهران؛

یک نسخه خمسۀ نظامی، بهمان قلم، با تاریخ و رقم: «تمت الکتاب
مخزن الاسرار... فی یوم الخمیس یازدهم شهر شعبان، علی یدالحقیر فقیر سراپا
تقصیر، زین العابدین شیرازی. سنه ۱۲۴۵» در همان کتابخانه.

۳۵۶) زین العابدین شیرازی

نواده میرزا محمد حسین نایب الصدر و داماد میرزا ابوالقاسم فرهنگ، فرزند
وصال شیرازی بود. نستعلیق را خوش می نوشت و تا سال ۱۳۱۶، تاریخ تألیف
طرائق الحقایق، هنوز می زیست.

۳۵۷) زین العابدین خان کاشانی

فرزند محمد حسین خان کاشانی است. وقتی وزارت شیراز را داشت. نستعلیق
را بقول سپهر، از اساتید سلف کمتر نوشت. بسال ۱۳۳۲ درگذشت.

۳۵۸) زین العابدین خان کاشانی

فرزند محمدعلی خان کاشانی، برادرزاده فتح علی خان، ملک الشعراء بود.
در دربار فتح علی شاه قاجار منصب استیفا داشت. سپهر گوید که نستعلیق را بشیوه
میرعماد، خوش می نوشت و خط سیاق را چنان تحریر می کرد که فرد هایش سرمشق
اهل سیاق بود و شکسته را نیکو می نوشت.

میرزا سنگلاخ گوید که وقتی بکاشان رفتیم، نزد من تعلیم خط گرفت.

از آثار وی دیده‌ام:

یک قطعه سیاه مشق، بقلم سه دانگ و نیم دودانگ، در کتابخانه ملی تهران که رقم دارد: « بجهة مخدوم محمد حسن خان نوشته بودم، اینجا آمده فرمایش کردند تمام شود. تحریر آشهردیقه العوام سنه ۱۲۰۴ » و ظاهراً بخط همین محمد حسن خان در بالای قطعه نوشته شده است: « خط میرزا زین العابدین کاشی »؛ کتیبه اطراف تمثال فتح علی شاه که در روی سنگ قبر او در قم است و رقم زین العابدین دارد، ظاهراً بخط همین خوشنویس است.

۳۵۹) زین العابدین قزوینی

فرزند میرزا محمد شریف قزوینی، از شاگردان بی واسطه میرزا محمد رضای کلهر و لقب به ملک الخطاطین است.

بگمانم بعد از میرزا رضای کهر کسی بشیوائی و زیبائی او، نستعلیق را نوشته است. ملک الخطاطین هم مشتاق و هم کاتب زبردست سریع الکتابه بود. از مستوفیان دربار و هنگام مسافرت ناصرالدین شاه باصفهان بسال ۱۲۴۵ ملتزم رکاب و تا اوایل دوره مظفرالدین شاه جزو کاتبان دارالتالیف وزارت انطباعات بود.

از آثار گرانبهای وی کتابهای بسیاری است که بخط او بچاپ سنگی رسیده

و از آن جمله است:

قانون الرياضة فی سبیل الهدایة، بخط نستعلیق کتابت و دودانگ عالی و کتابت نستخ خوش، که چنین رقم و تاریخ دارد: « قد تسمت... علی بد... ابن محمد شریف، زین العابدین، فی شهر شوال المکرم سنه ۱۳۱۱ » که در تهران بچاپ رسیده است؛

سفرنامه عراق ناصرالدین شاه، بقلم نیم دودانگ عالی، که بتاریخ جمادی-

الآخرة سال ۱۳۱۱ در تهران بچاپ رسیده است؛

عالم آرای عباسی، بقلم کتابت خفّی و دودانگ عالی، که در تهران بچاپ رسیده است؛

بستان السیاحة، بقلم کتابت و نیم دودانگ خوش، که بسال ۱۳۱۵ چاپ شده است؛

دیوان حکیم سوری، بقلم دودانگ و کتابت و کتابت خفّی عالی، که بسال ۱۳۲۲ نوشته است و نقی دانش، ضیاء لشکر که خود از خوشنویسان و خط شناسان بوده در آن نسخه نوشته است: « این نسخه مطلوب... با سعی وافر، و یکسال مجاهدت... بهترین خط، بهترین نویسنده این عهد همایون، جناب میرزا زین العابدین خان ملک الخطاطین ترقیم پذیرفت... سنه ۱۳۲۳ ثیلان ثیل ترکی »؛ الهدع البدایع شمس العلماء قریب، بقلم کتابت و دودانگ خوش. که بتاریخ سال ۱۳۲۸ چاپ شده است؛

مثنوی گنج زر، بقلم کتابت و دودانگ عالی، بسال ۱۳۳۰؛

نامه احمدی، بقلم کتابت عالی، بسال ۱۳۳۲؛

احسن الاخلاق، بقلم کتابت و دودانگ خوش، بتاریخ جمادی الآخرة سنه ۱۳۳۲؛

دیوان حافظ که بسال ۱۳۱۴ بچاپ رسیده است.